

Učenje o bolu

Cet, 08/12/05

VREME, Van rubrike

str. 20 - 23

Veliki projekat o nastavi moderne istorije na kome je radilo 60 istoričara iz 11 zemalja jugoistočne Evrope, pretočen u četiri istorijske čitanke, na nov način govori o najbolnijim balkanskim temama: Osmanskom carstvu, nacijama i državama u jugoistočnoj Evropi, balkanskim ratovima i Drugom svetskom ratu

Kad čovek pogleda ove četiri istorijske čitanke, padnu mu na pamet reči Marije Todorove: "Volim Balkan bez potrebe da se njime ponosim ili da ga se stidim." Uzgred, poznata istoričarka je i jedan od recenzenata ovih knjiga.

Od kada je poslednjih decenija počelo mučno "ubrzanje istorije" na ovim prostorima, sve češće se čulo pitanje koliko znamo, koliko učimo u školama o istoriji Balkana? Komparativna analiza udžbenika svih zemalja jugoistočne Evrope koju je pre šest godina radila grupa istoričara iz svih država regiona pokazala je da se svi narodi, od Slovenije do Kipra, predstavljaju u udžbenicima kao jedine istorijske žrtve, a naročito kao žrtve svih okolnih naroda (videti okvir "Širom otvorene oči").

Veliki projekat o nastavi moderne istorije koji je pokrenuo Centar za demokratiju i pomirenje u jugoistočnoj Evropi iz Soluna okupio je istoričare iz svih jedanaest zemalja regiona: oni su se opredelili za nov pristup istoriji - multiperspektivnost.

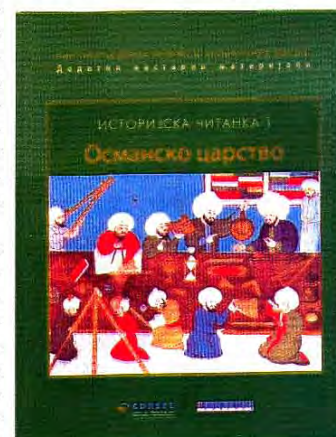
Iza ove reči krije se jednostavan i vrlo savremen metod: u ovim udžbenicima, jedin-

stvenim istorijskim čitankama, ne nudi se jedna "istina" o tome šta se u prošlosti dogodilo, već se učenicima nude različite informacije o tome kako su susedni narodi, ali i različiti predstavnici njihovog naroda videli zajedničku prošlost. Tim od 60 istoričara opredelio se za neobičnu, sasvim novu formulu: za četiri istorijske čitanke izabrane su četiri najbolnije zajedničke balkanske teme - Osmansko carstvo, nastanak nacionalnih država, balkanski ratovi i Drugi svetski rat (izdavači su Centar za demokratiju i pomirenje u jugoistočnoj Evropi iz Soluna i "Prosvetni pregled" iz Beograda). Kako reče istoričarka dr Dubravka Stojanović, urednica srpskog izdanja serije, istorija se najbolje uči na temama koje najviše bole.

"Cilj ovog projekta je bio i da se sruši jedan opšteprihvaćen mit: ovaj region je postao sinonim za brutalnost, surovost, nasilje i krvoproliće. Ovo je naš odgovor zapadnim istoričarima i novinarima, ali i mnogim političarima. Mislim da smo ovim knjigama odgovorili na važna pitanja - kako se suprotstaviti ovim neistinama, iskrivljavanjima i manipulacijama i kako predavati istoriju u školama", kaže

u razgovoru za "Vreme" dr Kristina Kuluri, urednica edicije, inače profesor Korintskog univerziteta.

Ona ističe: "Ovaj projekat je i čin javne odgovornosti nas istoričara, koji u našim društvima, traumatizovanim ili sludnim nacionalizmom, nastoje da se suoče sa

raznim neistinama, iskrivljavanjima i manipulacijama. Bio je to za sve nas veliki profesionalni izazov. Mi predlažemo jednu novu istoriju: ta istorija nije nova konstrukcija koja bi trebalo da zameni nacionalne istorije. Ne, ona bi samo trebalo da bude nova, drugačija, potpunija interpretacija prošlosti zasnovana na dokumentima, na zajedničkoj balkanskoj kulturi i nasleđu. Dakle, balkanska istorija je zamišljena kao deo evropske i svetske istorije. Mi jesmo Evropljani i mi to pokazujemo kroz ove knjige.”

KO JE OSVOJIO JEDRENE: Balkanski ratovi su doneli strašna stradanja, strah i mržnju među balkanske narode. Nijedna zemlja nije bila potpuno zadovoljna novim granicama: Grčka je zahtevala ostrva u Egejskom moru, Srbija izlaz na more i Bosnu i Hercegovinu, Crna Gora je htela Skadar, Rumunija je bila zainteresovana za Transilvaniju i Besarabiju...

Nezadovoljstvo je bilo najveće u Osmanском carstvu, Bugarskoj i Albaniji. Psihološka trauma ratova trajala je dugo, decenijama su je prenosile izbegličke porodice. Istorijska čitanka *Balkanski ratovi* raskida sa tradicio-

Čitajući odlomke iz različitih dnevnika, učeniци će moći da vide da je bilo i nacionalne samozaljubljenosti i preterivanja, ali i zapisa o niskom moralu sopstvene vojske, strahu, patnjama i vapajima srpskih ranjenika posle kumanovske bitke koje bolničari ne obilaze... U ovoj istorijskoj čitanci govori se i o zverstvima, ali i o ljudskoj humanosti i solidarnosti.

Tipičan primer multiperspektivnosti su ponuđeni dokumenti o padu Jedrena: autori pišu da je posle petomesečne opsade bugarske i srpske vojske i herojske odbrane osmanskog

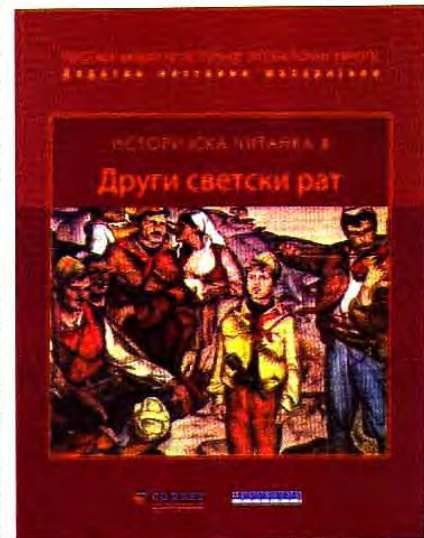

garnizona, 13. marta 1913. palo Jedrene, glavno osmansko utvrđenje u Trakiji. I srpski i bugarski komandanti su tvrdili da su odbrambenu liniju probili njihovi vojnici i da su oni jedini pobednici.

Major srpske vojske Milovan Gavrilović opisuje kako je sa svojim dvadesetim pukom osvojio osmansko utvrđenje i zarobio Šukri-pašu. Francuski vojni ataše u Sofiji Matarel šalje dopis kojim tvrdi da je Jedrene zauzela bugarska vojska, a rumunske novine hvale herojski otpor Turaka i poručuju da se pad Hadrijanovog grada ne može smatrati bugarskom pobedom.

Dragocena novina u ovim istorijskim čitankama jeste prisustvo žena i u Osmanskom carstvu, balkanskim ratovima, ali i u svim drugim periodima: tu su fotografije bolničarki svih nacija i vera, Srпкиnje vežbaju gađanje iz puške 1912, žene Epira za vreme grčko-italijanskog rata 1940. na leđima nose sanduke sa municijom kroz planinu Pindos na grčko-albanskoj granici...

Tu je i tekst Srpska žena iz edicije *Balkanski rat u slici i reči* (25. avgust 1913): "Srpska žena je nadmašila sve najslavnije žene svih

naroda na svetu.

Oca svoga, supruga svoga, sina svoga, brata svoga, ispraćala je na bojno polje cvetom i oduševljenjem. Svima je govorila da je otadžbina preča od života. Ljubav svoju materinsku ona je potčinila velikoj ljubavi prema otadžbini..."

TITO I DRAŽA: Autori su uspeali da učenicima pruže i višeslojnu predstavu o Drugom svetskom ratu. Relativno mali broj izvora, dokumenata, citata, ilustracija bavi se vojnim operacijama. Autori naglašavaju da nisu hteli da minimiziraju vojni značaj pokreta otpora u regionu, već da se bar delimično osvetle oni aspekti života za vreme rata koji su ređe zastupljeni u školskim udžbenicima. U svim udžbenicima u jugoslovenskoj Evropi politička istorija zauzima povlašćeno mesto, pa je to slučaj i sa Drugim svetskim ratom. Autori ove istorijske čitanke pružaju učenicima mogućnost da sa više različitih stanovišta čitaju i analiziraju isti događaj ili problem. Učeniци će naići na očigledne sličnosti kroz koje su prošli svi narodi regiona: stradanje, glad, veliku patnju, strah, ali i na poglavljia koja su viđena iz vrlo različite, čak oprečne perspektive. Sugestija autora, a za to će biti organizovani posebni seminari za nastavnike, jeste da učenici postanu svesni ovih razlika, da o tome razgovaraju.

Učenicima su ponuđeni brojni dokumenti: poznati plakat na kome su Tito i Draža: Nemci nude "100.000 rajshmaraka u zlatu onome kod dovede živog ili mrtvog komunističkog vođu Tita", istu nagradu u zlatu dobija i onaj "ko dovede živog ili mrtvog vođu bandi Dražu Mihajlovića".

Tu su faksimili programa oslobodilne fronte i dnevnika Dragojla Dudića, partizanskog komandanta, zapisnika sa sastanka Draže

nalnom matricom prikazivanja ovih događaja u školama i na univerzitetima: u ovom udžbeniku glavne figure nisu samo kraljevi, ministri i generali. Po ovom novom konceptu rat nisu samo bojišta, pobeде i porazi. Autori ove istorijske sveske pokazali su najrazličitija lica rata širom Balkana: život običnih ljudi za vreme rata, glad, strah da će izgubiti najmilije. Tu je, na primer, pismo oficira Ipokratisa Papavasiliđu svojoj ženi Aleksandri u kome piše o stradanjima Bugara i Turaka, spaljenim selima, ali i o svojoj ljubavi za nju i decu.

Mihajlovića i predstavnika nemačke komande u Srbiji, u selu Divci...

STEPINAC I USTAŠE: Možda su najbolja ilustracija za pristup multiperspektivnosti neke najteže lekcije, recimo stranice o Alojziju Stepincu. Autori, među njima i dr Dubravka Stojanović, citiraju Stepinčevo pismo Paveliću od 14. maja 1914. u kome on zvanično protestuje što je u Glini streljano 260 Srba bez ikakve istrage i suda. Stepinac je u nekoliko navrata pisao ustaškim vlastima i zvanično protestovao zbog zločina ustaša, a kasnije ih je otvoreno osuđivao u svojim propovdima. U istorijskoj čitanci *Drugi svet-ski rat* autori pišu:

“Međutim, iako je osudio neke aspekte ustaškog režima, Stepinac, kao radikalni antikomunista, nikada se nije distancirao od NDH, jer je partizane (tačnije rečeno, komuniste) smatrao najvećim neprijateljima. Posle rata komunističke vlasti su ga kao kolaboracionistu osudile na 16 godina zatvora i prinudni rad. Stepinac je umro u progonstvu 1960.

godine. Papa Jovan Pavle II beatifikovao ga je (proglasio blaženim) 1998. godine.

U komunističkoj Jugoslaviji historiografsko predstavljanje Stepinca, zasnovano na presudama suda koji je sudio za kolaboraciju, bilo je isključivo negativno i nikakva javna debata nije bila dozvoljena. Padom komunizma, dominantno historiografsko predstavljanje Stepinca u Hrvatskoj promenilo se do te mere da ga sada generalno prikazuju u pozitivnoj svetlosti, kao pravednika i mučenika i kao žrtvu istorijskih okolnosti (taj način prevladava u istorijskim udžbenicima). Između ove dve krajnosti postoji niz istoričara koji uzimaju u obzir njegove zasluge (spasavanje Jevreja, protesti slati vlastima), ali i njegove greške (činjenica da se nikada nije potpuno distancirao od NDH). U svojoj knjizi *Hrvatska povijest* (Zagreb 2003, strana 309) ugledni hrvatski istoričar Ivo Goldštajn konstatuje između ostalog da Stepinčeva greška “... u tim složenim ratnim događajima može biti samo moralna i politička, i da nije smeo

biti suđen za zločin”.

Srpska historiografija nije promenila svoj odnos prema Stepincu, smatrajući ga odgovornim za saradnju sa ustaškim režimom.

VAŽNA LEKCIJA: Posle pokušaja da se u našim udžbenicima “istorija preradi”, pred nama su četiri istorijske čitanke koje će znatno doprineti ispravljanju paranoične slike prošlosti u udžbenicima. Na ovoj važnoj tački i naše Ministarstvo prosvete naučilo je neke važne lekcije, da raskida sa filozofijom i sa samodovoljnošću palanke koja nema potrebe da se upoređuje i saraduje sa drugima.

S obzirom na polemiku koja je pre tri godine vođena o našim novim udžbenicima istorije, koji su bili svojevrсна “prerada istorije”, u kojima su kvislinzi predstavljeni kao žrtve, a njihove žrtve kao dželat, iz kojih je trebalo da učenici izvuku naravoučeniije da je anti-fašizam zapravo štetan i iracionalan bunt, a kvislinštvo razumna nacionalna politika, ove nove istorijske čitanke mogle bi da od velike pomoći budu i nastavnicima i učenicima.

Odobrivši upotrebu ovih istorijskih čitanki u našim školama, Ministarstvo je pokazalo da prihvatamo evropske vrednosti, koje se, između ostalog, temelje i na antifašizmu.

Predstavljanju ove značajne serije istorijskih čitanki u Beogradu prisustvovao je i Erhard Busek, specijalni predstavnik Pakta za stabilnost jugistočne Evrope. Po njemu, ovo

je značajan događaj i u regionu, ali i u Evropi: "Kao Austrijanac, moram da kažem da smo i mi uključeni u istoriju ovog regiona. Mi smo na ovim prostorima odigrali važnu ulogu i odgovorni smo za mnoge stvari koje su se desile. Uvek govorim mojim Austrijancima, vi ste odgovorni za probleme u Krajini. Car Leopold je uspostavio vojnu granicu za

austrijsku monarhiju, a to je naravno stvorilo mnoge probleme s kojima se mi i danas suočavamo. I u tome je evropska odgovornost za događaje na ovim prostorima."

Idejni tvorac ovog projekta Kostas Karas s pravom primećuje da "proučavanje istorije može da bude i ozdravljajući proces". ■

SLOBODANKA AST